

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

**FALSAFA FANINI FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA O‘QITISHNING
ZAMONAVIY MUAMMOLARI**

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o‘gli

Namangan viloyati pedagogik mahorat markazi

katta o‘qituvchisi p.f.b.f.d, PhD

E-mail: satvoldiyevfakhriddin773@gmail.com

Tel: + 998 93-419-43-41

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-6444-8642>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19431752>

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada falsafa fanini fanlararo integratsiya asosida o‘qitishning zamonaviy muammolari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etiladi. Oliy ta’lim tizimida falsafa o‘qituvchilarining fanlararo yondashuv metodologiyasini amaliyotga tatbiq etishdagi qiyinchiliklar, mavjud o‘quv dasturlarining integratsiyon salohiyati, talabalarda ilmiy dunyoqarash shakllantirishdagi uzilishlar va raqamli ta’lim muhitida integratsiyalashgan falsafa ta’limini yo‘lga qo‘yishdagi tizimiy muammolar ko‘rib chiqiladi. Maqolada xorijiy tajribalar va mahalliy ta’lim tizimining o‘ziga xos xususiyatlari qiyosiy tahlil etiladi, muammolarni bartaraf etishning pedagogik mexanizmlari taklif qilinadi.*

***Kalit so‘zlar:** falsafa ta’limi, fanlararo integratsiya, ilmiy dunyoqarash, oliy ta’lim metodologiyasi, integratsiyon model, ta’lim paradigmasi.*

***Abstract.** This article analyzes the modern problems of teaching philosophy on the basis of interdisciplinary integration from a scientific and theoretical perspective. The difficulties in implementing the methodology of an interdisciplinary approach by philosophy teachers in the higher education system, the integration potential of existing curricula, gaps in the formation of a scientific worldview in students, and systemic problems in establishing integrated philosophy education in a digital educational environment are considered. The article provides a comparative analysis of foreign experiences and the specific features of the local education system, and proposes pedagogical mechanisms for overcoming problems.*

***Keywords:** philosophy education, interdisciplinary integration, scientific worldview, higher education methodology, integration model, educational paradigm.*

***Аннотация.** В данной статье анализируются современные проблемы преподавания философии на основе междисциплинарной интеграции с научно-теоретической точки зрения. Рассматриваются трудности внедрения методики междисциплинарного подхода*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

преподавателями философии в системе высшего образования, интеграционный потенциал существующих учебных программ, пробелы в формировании научного мировоззрения у студентов, а также системные проблемы организации интегрированного философского образования в цифровой образовательной среде. В статье представлен сравнительный анализ зарубежного опыта и специфики местной системы образования, а также предложены педагогические механизмы преодоления проблем.

Ключевые слова: философское образование, междисциплинарная интеграция, научное мировоззрение, методика высшего образования, интеграционная модель, образовательная парадигма.

Kirish. Zamonaviy oliy ta’lim tizimida fanning ixtisoslashuv tendensiyasi kuchayib borishi bilan birga, turli fanlar o‘rtasida metodologik va mazmuniy bo‘linish ham chuqurlashib bormoqda. Bu holat ayniqsa falsafa fanini o‘qitishda yaqqol namoyon bo‘ladi: falsafa o‘z tabiatiga ko‘ra barcha ilmiy bilimlarning metodologik asosi bo‘lishiga qaramasdan, ko‘plab oliy o‘quv yurtlarida u o‘zga fanlardan ajratilgan holda, izolyatsiyalashgan tizimda o‘qitilmoqda. Natijada talabalar falsafiy tafakkurni o‘z mutaxassislik fanlari bilan bog‘lay olmayaptilar, falsafa ular uchun mavhum va amaliyotdan yiroq fan sifatida qolmoqda. Fanlararo integratsiya — bu ta’limning turli sohalari o‘rtasida mazmuniy, metodologik va tushunchaviy bog‘liqlikni o‘rnatish asosida bilimlarning yaxlit tizimini qurishga qaratilgan pedagogik yondashuv. Falsafa fani o‘z epistemologik va ontologik asoslari bilan barcha ilmiy bilim sohaslarining umumiy metodologik poydevori bo‘lib xizmat qila olishi mumkin. Biroq shu imkoniyatni to‘liq ro‘yobga chiqarish yo‘lida bir qator jiddiy muammolar to‘siq bo‘lib turibdi.

Fanlararo integratsiya nazariyasining ilmiy asoslari XX asrning ikkinchi yarmida intensiv ravishda ishlab chiqila boshlandi. J. Piajening bilim tizimining yaxlitligi to‘g‘risidagi tushunchasi, L.S. Vygotskiyning proksimal rivojlanish zonasi nazariyasi, shuningdek J. Brounerning spiral ta’lim konsepsiyasi fanlararo yondashuvning psixologik-pedagogik asoslarini belgilab berdi. Keyinchalik I.D. Zverev, V.N. Maksimova va G.F. Fedoretslarning tadqiqotlari bu sohani mustaqil pedagogik yo‘nalish sifatida shakllantirishga zamin tayyorladi. Falsafaning fanlararo integratsiya tizimidagi o‘rni ikki tomonlama xarakter kasb etadi. Bir tomondan, falsafa metodologik fan sifatida boshqa barcha fanlarning bilish usullari, tushunchalari va kategorial apparatini umumlashtiruvchi meta-fan vazifasini bajaradi. Ikkinchi tomondan, falsafaning o‘zi ham tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar va gumanitar fanlar bilan mazmuniy integratsiyani talab etadi. Masalan, falsafa tarixini o‘qitishda tarix, adabiyot va ijtimoiy fanlar bilan integratsiya zaruriy shart bo‘lib,

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

fanning zamonaviy masalalarini o’rganishda tabiiy fanlar va texnik bilimlar bilan aloqa o’rnatmasdan turib, to’laqonli falsafiy fikrlashni shakllantirish qiyin.[1]

Zamonaviy oliy ta’limdagi birinchi va eng muhim muammo — mavjud o’quv dasturlarining fanlararo integratsiyaga moslashmagan tuzilmasi. Ko’pchilik universitetlarda falsafa kursi bir semester yoki bir yil mobaynida alohida o’qitilib, uning boshqa fanlar bilan mazmuniy aloqasi dastur darajasida belgilanmagan. Har bir fan o’z doirasida o’qitilib, fanlararo ulanish o’qituvchining shaxsiy tashabbusiga qoldirilmoqda. O’quv dasturlarining bunday "yopiq" tuzilmasi bir necha muammoni yuzaga keltiradi. Birinchidan, turli fanlarni o’qituvchi o’qituvchilar o’rtasida pedagogik muloqot va hamkorlik yo’q. Masalan, fizika yoki biologiya o’qituvchisi o’z fanini o’qitayotganda bilish nazariyasiga oid savollar paydo bo’ladi, biroq falsafachi o’qituvchi bilan bu savollarga birgalikda yondashish mexanizmi yo’q. Ikkinchidan, talabalar uchun turli fanlarda o’rganilgan tushunchalar o’rtasida ko’prik qurish imkoniyati cheklangan: ular fizikada "materiya" tushunchasini, falsafada esa "moddiy borliq" tushunchasini alohida-alohida o’rganadi, holbuki bu tushunchalar orasidagi metodologik bog’liqlik ularga tushuntirilmaydi. Davlat ta’lim standartlarining talabi jihatidan ham muammo saqlanib qolmoqda. Standartlar ko’pincha har bir fanning alohida o’quv natijalarini belgilaydi, fanlararo kompetensiyalarni o’lchash uchun esa umumiy mezonlar ishlab chiqilmagan. Bu holat o’qituvchilarni integral o’quv natijalariga emas, balki tor ixtisoslik doirasidagi natijalarni ta’minlashga undaydi.[2]

Ikkinchi jiddiy muammo — falsafa o’qituvchilarining fanlararo integratsiyani amalga oshirishga tayyorgarligi bilan bog’liq. Shu paytgacha ko’plab falsafa fani o’qituvchilari tor ixtisoslik doirasida — falsafa tarixi, mantiq yoki etika yo’nalishida chuqur bilimga ega bo’lgan holda, qo’shni fanlar bo’yicha integratsion bilimdan mahrum. Aksincha, tabiiy fanlar yoki texnika yo’nalishlarida falsafiy metodologiya bilan integratsiyani amalga oshirish uchun o’qituvchi nafaqat falsafani, balki shu sohaning ilmiy kategoriyalarini ham yaxshi bilishi kerak.

Xorijiy tajribaga nazar solsak, Finlyandiyada o’qituvchilar tayyorlovchi universitetlarda "kross-kurrikular" kompetensiya alohida modullar orqali shakllantiriladi: pedagogika dasturida hamma o’qituvchilar, mutaxassislikdan qat’i nazar, fanlararo o’qitish texnologiyalarini o’rganadi. Germaniyada ikki mutaxassislikni parallel ravishda o’qitish majburiy bo’lib, bu keyinchalik integratsiyalashgan o’qitish uchun metodologik asos vazifasini bajaradi. O’zbekistondagi oliy ta’lim tizimida esa bunday tizimli yondashuv hali keng joriy etilmagan. Shu bilan birga, qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslarida fanlararo integratsiya metodologiyasi alohida mavzu sifatida o’rganilmasligi ham muammoning tizimli xarakter kasb etishiga olib kelmoqda.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

O’qituvchi integratsiyaning zaruratini his etsa ham, unga qanday metodologik vositalar orqali amalga oshirish ko’rsatilmaydi.[3]

Uchunchi muammo talabalarning psixologik-pedagog jihatiga tegishli. Maktab ta’limidan boshlanoq fanlarga ajratilgan holda o’rganishga ko’nikkan talabalar oliy ta’limga kelganida fanlararo bog’liqlikni mustaqil ravishda o’rnatishga tayyor bo’lmaydi. Ular uchun "falsafa dars"i va "kimyo dars"i bir-biriga bog’liq emas, balki navbat bilan o’tiladigan mustaqil ta’lim bloklari.

Bundan tashqari, raqamli ta’lim muhiti ham o’z muammolarini olib kelmoqda. Bugungi kunda talabalar ko’plab ma’lumotlarni internet orqali qisqa shaklda olishga o’rgangan. Falsafaning chuqur, izchil va munozarali fikrlashni talab etuvchi matnlari ular uchun qiyin qabul qilinadi. Fragmentar, tezkor bilim olish odati tizimli va integratsiyon fikrlash ko’nikmalarining rivojlanishiga to’siq bo’lmoqda. Amaliyotda kuzatilayotgan yana bir ko’rinish shuki, talabalar falsafiy tushunchalarni yodlab olishga intiladi, lekin ularni o’z mutaxassislik sohasida qo’llash, amaliy masalalarni falsafiy kategoriyalar orqali tahlil etish qobiliyatidan mahrum. Bu esa fanlararo integratsiyaning maqsad va mazmuniga zid keladi — chunki integratsiyaning asosiy natijasi bilimlar orasidagi ko’priknini qurish va ularni hayotiy hamda kasbiy vaziyatlarda qo’llay bilishdir.[4]

To’rtinchi muammo integratsiyalashgan falsafa ta’limini ta’minlovchi metodologik vositalarning — darslik, o’quv qo’llanma, metodik tavsiyalar, amaliy mashg’ulotlar, loyiha topshiriqlari — etarli darajada ishlab chiqilmaganligi bilan bog’liq. Ko’pchilik falsafa darsliklari an’anaviy tizimda — mavzular bo’yicha tartiblab, boshqa fanlar bilan sintezini ko’rsatmay tuzilgan. Zamonaviy pedagogik talablar nuqtai nazaridan integratsiyalashgan ta’lim uchun quyidagi metodologik vositalar kerak: birinchidan, falsafiy tushunchalarni muayyan tabiiy yoki ijtimoiy hodisalar bilan bog’lovchi "ko’prik" topshiriqlari; ikkinchidan, falsafa va ixtisoslik fanlarini birlashtirib tahlil qilishni talab etuvchi case-study yondashuviga asoslangan holat vaziyatlari; uchinchidan, fanlararo loyiha ishlarini baholashning mezon tizimi; to’rtinchidan, integratsion tafakkurni o’lchashga mo’ljallangan diagnostik vositalar. Bu vositalarning ishlab chiqilishi o’qituvchilar, metodistlar va dastur tuzuvchilar o’rtasidagi uzluksiz hamkorlikni talab etadi. Ammo shu paytgacha bunday hamkorlik tizimli xarakter kasb etmagan.

Yuqorida sanab o’tilgan muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi pedagogik mexanizmlarni tavsiya etish mumkin.

Modul-integratsiya modeli. Falsafa kursini maxsus integratsiyon modullar asosida qayta loyihalash: har bir modul falsafiy masalani muayyan tabiiy, texnik yoki ijtimoiy hodisa kontekstida o’rganishni ko’zda tutadi. Masalan, "Bilish nazariyasi" moduli tabiiy fanlar

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

metodologiyasi bilan, "Etika" moduli kasbiy deontologiya bilan, "Ontologiya" moduli zamonaviy fizika va kosmonavtikaning falsafiy masalalari bilan bog‘langan holda o‘rganiladi.[5]

O‘qituvchilararo hamkorlik platformasi. Universitetlarda turli fanlar o‘qituvchilari ishtirokida muntazam metodik seminarlar tashkil etilishi, unda integratsion o‘quv natijalari, umumiy tushunchalar va birgalikda o‘tiladigan darslar (co-teaching) rejalashtiriladigan muhit yaratilishi lozim.

Talabalar uchun integratsion loyiha metodi. Talabalarning semestrik yoki yillik yakuniy loyihalari o‘z ixtisoslik sohasidagi muammoni falsafiy tahlil qilishni majburiy qism sifatida o‘z ichiga olishi kerak. Bu talabani falsafiy tafakkurni real amaliy kontekstda sinab ko‘rishga majbur qiladi.

Raqamli integratsion resurslar. Falsafa fani bo‘yicha virtual o‘quv muhitini yaratishda turli fanlar bilan bog‘liq interaktiv materiallar, video darslar, muloqot platformalari va qiyosiy tahlil uchun vositalar joriy etilishi integratsion yondashuvni kundalik ta’lim amaliyotiga olib kiradi.[6]

Xulosa. Falsafa fanini fanlararo integratsiya asosida o‘qitishning zamonaviy muammolari — bu yagona va izolyatsiyalashgan muammo emas, balki ta’lim tizimining bir necha darajasida bir vaqtning o‘zida mavjud bo‘lgan tizimli qiyinchiliklar majmuidir. O‘quv dasturlarining cheklangan integratsion salohiyati, o‘qituvchilarning metodologik tayyorgarligi bilan bog‘liq tafovut, talabalarning integratsiyon tafakkur ko‘nikmalarining shakllanmasligi va metodologik vositalarning etarli ishlab chiqilmaganligi — bularning barchasi birgalikda falsafani amaliy va integratsion fan sifatida o‘qitishga to‘sqinlik qilmoqda. Bu muammolarni hal etish uchun tizimli yondashuv zarur: o‘quv standartlarini yangilash, o‘qituvchilar tayyorgarligi dasturlarini modernizatsiya qilish, integratsiyalashgan metodologik vositalar ishlab chiqish va universitetlar ichidagi fanlararo hamkorlik mexanizmlarini mustahkamlash. Faqat shu yo‘l bilan falsafa ta’limi talabalarda haqiqiy ilmiy dunyoqarashni va fanlararo tizimli fikrlash madaniyatini shakllantiruvchi kuchga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Зверев И.Д., Максимова В.Н. Межпредметные связи в современной школе. — Москва: Педагогика, 1981. — 160 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — Москва: Педагогика, 1991. — 480 с.
3. Xoliqov A.A. Oliy ta’limda falsafa o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 214 b.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

4. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 2001. — 198 b.
5. Bruner J. The Process of Education. — Cambridge: Harvard University Press, 2009. — 97 b.
6. Satvoldiyev.F.A. Developing students'scientific worldview through problem-based learning technologies in philosophy education //INTERNATIONAL JOURNAL. – 2025. – T. 5. – №. 1. – С. 20-22.
7. Dehqanova, G. A. (2020). ROLE OFVIDEO MATERIALS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE. Мировая наука, (4 (37)), 23-25.